

10.10.2019

Завдання й виклики цифрової епохи

У Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського відбулась Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху» ([Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського](#)).

Організаторами цього річної Міжнародної наукової конференції традиційно є Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Інформаційно-бібліотечна рада НАН України, Асоціація бібліотек України, Рада директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук. А от тема для обговорення ще не стала для всіх бібліотечних закладів традиційною, хоча потребу максимального впровадження цифрових технологій невідкладно диктує час.

Тож мету організатори кворуму поставили перед собою сучасну й амбітну: об'єднати зусилля науковців і практиків у розв'язанні актуальних питань комунікації бібліотек у цифрову епоху, визначити гострі проблеми в бібліотечній сфері та оприлюднити результати наукових пошуків, розробити рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення цифровізації сучасних бібліотек.

Конференцію відкрила генеральний директор НБУВ, член-кореспондент Національної академії наук України [Любов Андріївна Дубровіна](#).

Завдання, які ставить перед галуззю цифрова епоха, влучно й образно сформулював у своїй доповіді «Бібліотеки в цифровому середовищі: курс на індивідуальний інтегрований сервіс» радник Президії Національної академії наук України, академік НАНУ, багаторічний, а нині почесний генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Олексій Семенович Онищенко](#). Орієнтація на «життя в цифрі» уже стала для бібліотечної сфери стратегічно важливим вибором, відзначив він. Проте бібліотеку цифрової епохи не слід уявляти однобічно – тільки як збір, обробку, використання електронних ресурсів, місце виходу в Інтернет. Поряд із цифровою інформаційною продукцією, яка, безумовно, масштабно розширюватиметься, у ній збережуться і матимуть попит рукописи, книги, газети, журнали та інші «постояльці» традиційних бібліотечних фондів. Бібліотека, яка хоче відповідати вимогам плюралістичного суспільства, має поєднувати, гармонізувати в собі всі види інформаційних ресурсів на всіх видах носіїв інформації. Її майбутнє забезпечить багатовидове ресурсне багатство, де, безумовно, цифрова інформація переважатиме. У цифровому середовищі бібліотека зможе повноцінно функціонувати, якщо вона сама буде цифровізованим цілим, а бібліотекар стане інформацієзнавцем.

При цьому, на думку О. С. Онищенко, бібліотечний сервіс дедалі більше зосереджуватиметься навколо задоволення індивідуальних інформаційних потреб читачів. Адже завдяки цифровим технологіям бібліотека може вибрати не лише зі своїх фондів, а й з усіх доступних джерел в інтернет-просторі потрібні читачеві конкретні відомості з конкретної теми у вигляді згрупованого матеріалу і доставити їх у будь-яку точку світу на будь-який мобільний пристрій замовника.

Повний текст доповіді О. С. Онищенка подається в кінці матеріалу.

Зі знанням справи і водночас з глибокою стурбованістю говорила про проблеми переходу бібліотек у цифрову епоху генеральний директор Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого [Тамара Ізмайлівна Вилегжаніна](#). Вона привернула увагу учасників конференції до того, що в програмі Кабінету Міністрів України щодо підвищення ефективності роботи державних організацій та установ, поданій до Верховної Ради України, серед переліку закладів, що надають культурні послуги, немає згадки про бібліотеки. При цьому в Україні тільки публічних бібліотек налічується 16 тисяч. Невже бібліотеки не в пріоритеті нашої влади? Можливо, саме цим пояснюється недостатнє фінансування галузі? У всіх країнах світу, нагадала Т. І. Вилегжаніна, бібліотеки підтримуються державами. У нашій поки що підтримка незначна, зате влада закликає заклади ширше надавати платні послуги. Чи можуть бібліотеки заробити достатньо коштів на виконання своєї функціональної діяльності – запитання риторичне. Адже для цього надто мало умов. А платні послуги мають надаватися своєчасно і якісно.

У програмі Уряду з огляду на адміністративно-територіальну реформу передбачено державну підтримку культурно-соціальної інфраструктури в громадах, створення мультифункціональних сервісів, які повинні стати одними з головних «магнітних точок» для мешканців кожного окремого району. У той же час ми знаємо, нагадала промовець, що за останні роки вже близько 500 бібліотек зникли з культурної мапи країни, при цьому мали місце факти порушення законодавства, бо далеко не всі ці питання погоджувалися з профільним міністерством. А тепер що – будуватимуть у в цих мультифункціональних культурних центрах нові бібліотеки? Та й у справі комп'ютеризації та відповідного програмного забезпечення місцевих публічних бібліотек ще дуже багато «білих плям».

Т. І. Вилегжаніна також привернула увагу, що в зазначеній програмі Уряду кошти передбачаються на впровадження проектів, програм, а не на підтримання колективів. І це сумно, бо може призвести якраз до скорочення колективів. А навіть у цифрову епоху для бібліотек на першому місці залишається читач, і тренд публічної бібліотеки – соціальна орієнтація на людину. Публічна бібліотека – це так зване третє місце, де (після роботи й дому) людина може з користю й задоволенням провести свій вільний час. На жаль, це часом стає певною міфологемою, адже багато закладів конкурують з бібліотеками за вплив на вільний час громадян. І в умовах цієї конкуренції єдине правильне рішення – надати користувачам вільний доступ до всіх ресурсів бібліотеки, відмовившись від усіх перепон. Саме на це націлені й інновації, в тому числі й технологічні.

Відтак роль бібліотекаря важко переоцінити. Сьогодні, коли на порядок денний виходить функція бібліотечного закладу як пізнавально-розважального центру, бібліотекар, на відміну від працівників інших закладів культури, поєднує дуже багато різноманітних ролей і реалізує їх ситуативно. Вона нагадала, що в період соціально значущих подій цим фахівцям довелось і брати участь у допомозі бійцям на фронті, і працювати з переселенцями тощо.

Офіційні документи кваліфікують бібліотеку як культурно-просвітницький інформаційний заклад. Але все частіше ми справедливо говоримо про те, що це соціальний інститут, наполягає Т. І. Вилегжаніна. Саме

тому вкрай необхідно вносити зміни до Закону про бібліотеки й бібліотечну справу, обумовивши цей статус соціального інституту. На її думку, бібліотека – це просвітницький інформаційно-аналітичний центр, осередок читання, місце для спілкування, дискусій та інтелектуального проведення дозвілля, центр накопичення соціально значущої інформації, у пошуках якої членам громади допомагають бібліотекарі. Вони ж зможуть посприяти людям розібратись у величезному інформаційному масиві, відрізнити істину від свідомої неправди тощо. Тобто, соціальний тренд публічної бібліотеки – надати користувачеві не тільки інформаційні, освітні, просвітницькі знання, але й допомогти в отриманні різноманітних практик соціалізації.

Директор Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України, професор, академік НААН України [Віктор Анатолійович Вергунов](#) у своїй доповіді зазначив, що Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського підсилює свою роль та місце в суспільстві такими знаковими подіями, як нинішня конференція, яка збрала фахівців на важливу розмову про майбутнє бібліотечної галузі. Мережа бібліотек сільськогосподарського напрямку теж вирішує ті проблеми й виклики, про які говорила Т. І. Вилегжаніна, хоча й перебуває в системі Міносвіти й науки.

Невід'ємною частиною сучасного розвинутого суспільства є розвиток нових парадигм інформаційного й методичного забезпечення освіти й науки, а саме розбудова того, що ми називаємо е-освіта, е-наука, наголосив доповідач. Інформаційні ресурси є сьогодні стратегічним ресурсом поряд із фінансовими, енергетичними та іншими й слугують забезпеченню цивілізованої інформаційної єдності. Сучасна наукова бібліотека здатна якісно змінювати традиційні підходи до інформаційно-бібліотечного обслуговування, використовуючи наявні інформаційні ресурси і бази даних, формуючи нове електронне інформаційне середовище шляхом створення колекцій електронних ресурсів, відцифрування рідкісних видань наукової та навчальної літератури, надаючи доступ до репозитаріїв та світових інформаційних ресурсів.

Майбутнє бібліотеки не є консервацією вчорашніх підходів в орієнтації на реалії сьогодення та завтрашнього життя. Усвідомлення більшістю бібліотечної спільноти неминучості й життєвої необхідності кардинальних змін, які поєднуються з бажанням ці зміни здійснювати, в ідеалі і є тією єдиною платформою, на якій повинна сформуватись бібліотека завтрашнього дня.

В. А. Вергунов відзначив, що сучасні виклики нашим бібліотекам – це використання цифрових технологій. Міжнародний досвід, зокрема європейська політика «цифровий порядок денний для Європи до 2020 року», свідчить, що цифрові технології вже стали рушійною силою соціально-економічного розвитку, відновлення економіки в багатьох країнах. На жаль, в Україні розвиток інформаційного суспільства йде повільними темпами, а в окремих аспектах взагалі стоїть на місці, що вказує на недостатність дій та заходів щодо їх забезпечення.

Бібліотеки – це унікальне середовище, де люди збагачуються інтелектуально, емоційно, професійно завдяки доступу до надбань науки, культури й великому обсягу інформації. Але темпи інформатизації стають все швидшими, і нині бібліотеки опинились в епіцентрі історично сформованого

конфлікту між Гутенбергом та Інтернетом, підкреслив промовець. Проте трансформація їх з розвитком Інтернету і цифрових технологій, інтегрування у безмежний інформаційний світ, який створює більші можливості бібліотечного забезпечення для користувачів інформації, неминучі.

В. А. Вергунов детально зупинився на питаннях оцифрування бібліотечного фонду Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН як пріоритетному напрямі його збереження та репрезентації. Крім того, він привернув увагу до проблем, які виникають у ході робіт щодо оцифрування. Це, зокрема, незадовільний стан окремих друкованих видань внаслідок старіння або неякісної реставрації; висока вартість і недосконалість спеціального обладнання, незважаючи на те, що воно іноземне; збої в програмному забезпеченні для відсканованих зображень, а також відсутність уніфікованих веб-платформ серед бібліотечних установ, які б забезпечували як внутрішньогалузевий обмін електронними документами, так і інтегрування їх в електронну мережу Інтернет. Він також підкреслив важливість співпраці з міжнародними організаціями щодо пошуку грантів для проектів оцифрування раритетів, створення веб-інтерфейсів та інших.

Директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор [Лариса Дмитрівна Березівська](#) поінформувала учасників конференції про стан науково-інформаційного забезпечення сфери освіти України.

Зокрема, стосовно ролі в науковому світі Державної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського вона відзначила, що пріоритетом закладу є проведення наукових досліджень, причому прикладних, практично орієнтованих. Дослідження – а це понад 700 публікацій різними мовами – розміщуються на веб-порталі бібліотеки та інших електронних сторінках. Продукція бібліотеки відзначена дипломами за кращі наукові праці, вона постійно виставляється на різних виставках, в тому числі міжнародних. Здійснюється науково-методичне забезпечення мережі освітянських бібліотек, це, як правило, консультативно-методична допомога і створення інформаційного ресурсу.

Інформаційне забезпечення просвітницького руху в закладі не обмежується лише діяльністю самої бібліотеки, колектив працює з різними закладами освіти всіх ланок, громадськими організаціями. Серед проблем Л. Д. Березівська зазначила брак кваліфікованих кадрів з ІТ-сфери, неналежну мотиваційну складову для залучення таких фахівців, зокрема, заробітну плату. Є й випадки невідповідності бібліотечних працівників до сучасних викликів. Але це спонукає до розвитку й удосконалення.

Про місце науково-технічної бібліотеки у цифрову епоху говорила у своєму виступі заступник директора Державної науково-технічної бібліотеки України Олександра Олександрівна Москаленко. Вона відзначила, що на тлі розвитку інформаційних технологій бібліотечна професія трансформується. Сучасні бібліотеки покликані не лише підтримати людей в пошуку необхідної інформації – реалії цифрового світу вимагають і якісних змін форм та методів бібліотечного сервісу.

Нині бібліотеки перетворюються на інформаційні центри, в яких можна не лише отримати доступ до джерел інформації, а й займатися науковою

діяльністю. В цьому напрямку рухається й Державна науково-технічна бібліотека України, яка поширює знання про стан науково-технічної галузі в Україні та в світі. Так, останнім часом бібліотека здійснила оцифрування свого основного фонду, проводиться оцифрування пошукового фонду дисертацій. НТБ відома також як документальний центр, і серед накопичених ресурсів документів вона оцифровує ті, які користуються найбільшим попитом. Крім того, зазначила О. О. Москаленко, останнім часом бібліотека налагоджує зв'язки з міжнародними науковими виданнями і спеціалізованими пошуковими системами, привертаючи їх увагу до інформації з України. Впроваджується також інтерактивний зв'язок з читачами, оскільки є розуміння того, що читач нині приходять до бібліотеки не просто як у книгосховище, а як у поліфункціональну інфраструктуру, здатну забезпечити швидкий і ефективний шлях до знань. Бібліотека використовує в своїй діяльності багато сучасних інформаційних сервісів – це й веб-сайт, і спілкування через соціальні мережі, участь у спеціалізованих виставках.

Особливими за інформативною та емоційною наповненістю стали презентація й перегляд на конференції документального фільму «Куди дув вітер» німецького режисера Андре Зінгера, представленого Посольством Республіки Казахстан в Україні. У передмові до презентації перший секретар Посольства Республіки Казахстан в Україні Гульнара Турсинбаєва підкреслила роль держави і науки у збереженні довкілля та важливість інформаційної місії в цьому бібліотек.

Вона щиро подякувала колективу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за запрошення взяти участь у представницькій міжнародній конференції та надану можливість показати широкому загалові цей документальний фільм.

<...> Конференція продовжила роботу на засіданнях тематичних секцій та семінарах.

Під час конференції працювали виставки продукції провідних видавництв, видань самої Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, тематичні експозиції, підготовлені підрозділами НБУВ, демонструвались можливості новітніх інформаційних ресурсів. Також учасників конференції порадували виставка художніх полотен Федора Матейчука «Подорожуючи Україною» та фотовиставка «Осіньне золото».

Додаткові матеріали:

 [Доповідь радника Президії НАНУ, академіка НАНУ, почесного генерального директора НБУВ](#)

[Міжнародна наукова конференція «БІБЛІОТЕКА. НАУКА. КОМУНІКАЦІЯ: АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ»](#)